

REKOGNOSKÁCIA KULTÚRNO-LITERÁRNYCH DETERMINANTOV SLOVÁKOV V RUMUNSKU

Patrik ŠENKÁR¹

ABSTRACT

The article points to the existence of the Slovaks in the Lowland with a special regard to Romania. It briefly describes their historical development and linguistic specifics which are given as determinants of existence. In addition, it highlights and adequately discusses the various circumstances which are an indispensable component of the uniqueness of a nation or nationality. It looks at specific attributes that fulfill the assertive role and function of maintaining the national awareness of Slovaks in Romania with regard to the traditions. It characterizes important cultural monuments and events of both material and non-material nature (churches, schools, newspapers, folklore festivals, mass media, amateur theater ensembles, etc.), their article not only to the region but also to their effect abroad, on the European Union's soil. Thus, the local and global are combined, creating values not only at home but also in the wider neighborhood: in the European Union. The cardinal part of the article is the analysis of individual literary outcomes of the given nationality, which imply some developmental impulses of culture in a broad sense, at least towards Slovakia as the motherland of ancestors within the European Union. Obviously, in the various interpreted (literary) works, the themes that are thematically oriented towards the wider geographical parts of Europe are also observed. Thus, the cultural aspect and the multidimensional principle of the Slovaks' creativity in the territory of today's Romania are being created.

KEYWORDS

minority existence, historicism, Slovaks in Romania, cultural needs, literary development

¹ doc. PaedDr. Patrik Šenkár, PhD. / Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho / Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno / e-mail: senkarp@ujv.sk.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na dôležité vývinové impulzy a kultúrne piliere slovenskej dolnozemskej literatúry – špeciálne jej „vetvy“ na území súčasného Rumunska. Postupne sa v nej uvádzajú najdôležitejšie medzníky, týkajúce sa historicko-kultúrneho vývinu tejto enklávy – od osídlenia územia až po súčasnosť. Pochopiteľne, nemá za cieľ hlbšiu analýzu vzťahov a súvislostí, ale v určitom zmysle slova má byť „odrazovým mostíkom“. Zároveň sa v značnej miere opiera aj o dve základné publikácie tejto tematiky: ANOCA, D. M. *Slovenská literatúra v Rumunsku*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2010. ISBN 978-973-107-060-5; ANDRUŠKA, P. *Súčasní slovenskí spisovatelia z Rumunska*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. ISBN 978-80-8094-483-4. Na tomto mieste je však dôležité upozorniť aj na skutočnosť, že tento text obsahovo do značnej miery využíva (aj) state s názvami *O kultúrnych súradniciach Slovákov v Rumunsku / Súčasná prozaická tvorba Slovákov v Rumunsku*. O tom bližšie pozri: ŠENKÁR, P. O kultúrnych súradniciach Slovákov v Rumunsku. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4+128, 2012, č. 12, s. 76-80. ISSN 1335-7786, resp. ŠENKÁR, P. Súčasná literárna tvorba Slovákov v Rumunsku. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4+130, 2014, č. 7-8, s. 94-109. ISSN 1335-7786. Text tejto kapitoly je teda doplneným variantom spomínaných dvoch príspevkov (Slovenské pohľady) s využitím spomínaných monografií (Dagmar Mária Anoca, Peter Andruška).

„Slovenská literatúra v Rumunsku... je stále súčasťou nášho národného organizmu... nemali by sme ju vypúšťať zo zreteľa. Kultúra, ktorá tu vzniká, patrí aj nám... Vydáva svedectvo o tom, že slovenský živel sa tam ešte nestratil...“ [1]

Dnes už azda nie je ani diskutabilné, či do slovenského kultúrneho dedičstva patria aj duchovné hodnoty, ktoré sa tvorili a tvoria mimo fyzických hraníc Slovenska, vytvárajúc tým celonárodný korpus. V rámci toho môžeme hovoriť o tzv. krajanskej literatúre, ktorá označuje činnosť príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v zahraničí. Nezabúdajme, že za našimi hranicami žijú dva milióny Slovákov v západnej i východnej Európe, Amerike, Austrálii či inde. A to vonkoncom nie je zanedbateľné číslo!

Samostatnú „kapitolu“ tvoria Slováci na Dolnej zemi, teda v Srbsku (Vojvodine), Maďarsku a Rumunsku. Na Dolnú zem prišli pred 250 rokmi na územie, odkiaľ boli vyhnaní Turci. Bola to tzv. sekundárna kolonizácia, vďaka ktorej v roku 1748 vznikla najstaršia slovenská osada v dnešnom Rumunsku (obec Mokra). Práve v tomto období (2018) si pripomíname nielen 270. výročie tejto udalosti, ale aj 210. výročie toho, že sa v kultúrnom centre rumunskej Slovače (v mestečku Nadlak) usadilo dvesto slovenských rodín z Békešskej župy (neskôr k nim pribudnú aj osadníci z Gemera a okolitých žúp). Tak sa postupne rozrastá toto mestečko, ktoré sa dodnes považuje za centrum kultúrneho života Slovákov v Rumunsku (v súčasnosti má 8200 obyvateľov, z nich skoro polovica je etnických Slovákov; Slovákov v Rumunsku je celkom okolo 17 000).

V Rumunsku sa v súčasnosti nachádzajú dve väčšie lokality, v ktorých sú obce obývané vo väčšej či menšej miere Slovákami: aradsko-banátska a bihorská-salajská oblasť (župy Arad, Bihor, Zilaj, Timiș). Spomeňme aspoň zopár obcí a miest, v ktorých bývajú aj Slováci: Bodonoș, Butín, Cipár, Gemelčička, Madarás, Nová Huta, Šarany, Varadín, Vuková...

Jazyk ako determinant samotnej existencie (v našom prípade) národnosti poukazuje na životaschopnosť jazykovej enklávy v podmienkach prirodzeného bilingválneho vývinu zachovať si ho taký, ktorý vyhovuje potrebám spoločenstva. Najintenzívnejší vývoj slovenčiny v súčasnosti mimo územia SR možno pozorovať vo Vojvodine, a hneď potom práve v Rumunsku. Slovenčina tu nesie vývinové znaky spisovného jazyka, nárečia i bežného hovoreného jazyka. Všeobecne o Nadlačanoch sa dá povedať, že sú vyváženými slovensko-rumunskými bilingvistami. Ich bežne používaná slovná zásoba sa nevelmi líši od lexiky materského spoločenstva. Je to však jav dynamický, pestrý, variantný, samozrejme, nesúc v sebe typické znaky spolužitia.

Okrem jazyka, ktorý je prvoradou kultúrnou súradnicou spoločnosti, existujú aj ďalšie okolnosti, ktoré sú neodmysliteľnou zložkou svojbytnosti národa či národnosti. Takmer v každej zo slovenských dedín sa nachádza kostol, ktorý je postavený zväčša v insitnom neskorobarokovom slohu, v blízkosti neho je fara. Na dodnes silné náboženské povedomie medzi Slovákami v Rumunsku tesne nadväzuje i rozvoj slovenského školstva. V súčasnosti v Rumunsku pôsobia dve lýceá (v Nadlaku a Bodonoși) – tu pôsobia aj základné školy pre 1. – 8. ročník, ďalšie tri základné školy pre ročníky 1. – 8. (v Starej Hute, Gemelčičke a Šaranoch), dvanásť základných škôl pre ročníky 1. – 4. a štrnásť škôlok. Okrem toho sa slovenčina ako materinský jazyk vyučuje aj na niekoľkých ďalších školách. Tieto ustanovizne pre slovenskú menšinu sú vytvorené tak, aby ich deti mohli navštevovať dvanásť rokov v rámci školskej dochádzky (teda trojstupňovo, z toho desať rokov povinne).

Z hľadiska utvrdzovania národného povedomia so zreteľom na miestne tradície sú významné aj folklórne festivaly ako Cez Nadlak je... (od roku 1999), Medzinárodný mládežnícky festival v Čerpotoku (od roku 2005), Letný hudobný festival v Starej Hute či Detský folklórny festival v Gemelčičke. Zúčastňujú sa ho aj folklórne súbory rôznych vekových kategórií ako Sálašan z Nadlaku, Cerovina z Čerpotoku, Lipka z Bodonoša, Venček

z Novej a Starej Huty, Salajka z Gemelčičky, Ďateľinka z Varzaľa, Srdiečko z Boromlaku, Nádej z Nového Šasteleku či detský folklórny súbor z obce Šarany. V obciach Nová Huta a Šarany sa usporadúvajú obľúbené zemiakové zábavy.

Aj ochotnícke divadlo má dodnes veľkú tradíciu v týchto končinách. Nie je ani teraz raritou, že na nadlackej či bodonošskej ulici sa dajú vidieť upútavky mladých amatérov-divadelníkov, ktoré pozývajú na divadelný večer. Za nimi stoja najvýznamnejšie divadelné spolky, z ktorých môžeme spomenúť Divadelnú skupinu X z Nadlaku, Divadelnú skupinu Mladých srdc z Nadlaku (spolu s amatérmi z Klubu dôchodcov evanjelickej luteránskej cirkvi v Nadlaku aj ako spevokol), spolok Talent z Novej Huty či ochotníkov z Varzaľa.

V rámci masovokomunikačných prostriedkov, ktoré sleduje diametrálne väčší počet ľudí ako divadelné predstavenia, v slovenčine znejú programy každú nedeľu jednu hodinu v Rádiu Temešvár, dvadsať minút týždenne v Rádiu v Rešici či v Rádiu Alešď. Národnostným menšinám v Rumunsku je venovaný aj televízny program s názvom Spolužitie v štátnej rumunskej televízii.

Garanciou pretrvávania národnostnej menšiny je aj jej literárna tvorba. V pozadí toho sa (určité) literárne (a tým aj kultúrne) vedomie tunajších Slovákov formovalo už od polovice 19. storočia. Ozajstné regenerovanie literárneho života, resp. dynamizovanie slovenskej národnostnej menšiny v Rumunsku (v dnešnom kvalitatívnom i kvantitatívnom slova zmysle) sa však datuje až od roku 1969, keď bol založený Literárny krúžok Ivana Krasku, v ktorom sa oživil aj záujem o vlastnú tvorbu. Teda v roku 1969 knihovník mestskej knižnice v Nadlaku, profesor matematiky Ondrej Zetocha, založil literárny krúžok, ktorý fungoval pri mestskej knižnici a zhromaždil ľudí snažiacich sa o literárnu tvorbu (tak z radov Rumunov, ako aj Slovákov). Krúžok sa postupne stal literárnym pôsobiskom po slovensky píšucich autorov.

Dôležitým znakom ich činnosti sú postupne vydávané konkrétne knižné tituly. V roku 1976 v Košiciach vyšla kniha intencionálnej prózy pre deti a mládež Pavla Bujtára Lesní muzikanti. V roku 1977 vyšla v Bratislave básnická zbierka Ondreja Štefanka a Ivana Miroslava Ambruša s názvom Dva hlasy. Od roku 1978 začal vychádzať aj vďaka nestorovi slovenskej literatúry v Rumunsku – Corneliovi Barboricovi – v bukureštskom vydavateľstve Kriterion almanach Variácie (vyšlo spolu 14 ročníkov až do roku 1996). Prvým románom (presnejšie románovou novelou) Slovákov v Rumunsku je dielo s názvom Agáta (1981) od Pavla Bujtára.

Nesporne jedným z najdôležitejších súradníc z tohto hľadiska je vydávanie rôznych periodík. Mesačník Naše snahy je najrozšírenejším časopisom slovenskej a českej menšiny v Rumunsku (bol obnovený v roku 1990). Informuje o histórii minorít v Rumunsku, o súčasnom dianí a činnosti Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku. Z pôvodného – akoby informačného – mesačníka sa postupne stalo periodikum so širokospektrálnou platformou literárnych textov autorov rôznej proveniencie.

Kvartálnik Naše snahy plus začal vychádzať v roku 2004; je akýmsi doplnkom pre časopis Naše snahy. Ide o literárne náročnejšie čítanie s literárno-kultúrnymi článkami, diskusiami, rozsiahlejšou poéziou a prózou, rozhovormi a podobne.

Od roku 1996 je vydávaný (obnovený) štvrťročník Dolnozemský Slovák v spolupráci so slovenskými inštitúciami v Maďarsku a Srbsku, ktorý informuje o histórii a súčasnosti dolnozemskej komunity. Združuje slovenských dolnozemských spisovateľov, umelcov a slovakistov; vydáva i knižné prílohy. Sídлом redakcie je Nadlak, no detašované redakcie má aj v Budapešti, Bratislave a Novom Sade. Primárne sa zaoberá otázkami, ktoré sa týkajú dolnozemskeho života.

Bilingválne periodikum (časopis pre kultúrny dialóg) Rovnobežné zrkadlá – Oglinzi paralele malo za úlohu priblížiť majoritnej rumunskej spoločnosti slovenskú a českú minoritu v Rumunsku, ich tvorivé činy (najmä) na poli literatúry. Spomedzi všetkých periodík,

vydávaných Slováckmi v Rumunsku, práve tento časopis mal počas svojej existencie (1996 – 2008) najväčší ohlas v rumunskej odbornej verejnosti.

Časopis mladých Slovákov v Rumunsku s názvom *My* začal vychádzať v roku 1996 a svojimi príspevkami značne prerástol označenie mládežníckeho periodika. (V súčasnosti však nevychádza.) Istým jeho variantom je školský časopis *Prameň slovenskej bihorskej mládeže*, ktorý od roku 1995 vydávajú študenti Teoretického lýcea Jozefa Kozáčka v Bodonoši.

Dôležitým publikačným výstupom literárnych vedcov zo Slovenska i Dolnej zeme je zborník *Asociácie slavistov Rumunska*, ktorý vydáva Univerzita v Bukurešti s názvom *Romanoslavica* (v roku 2019 vychádza už jej 55. ročník). Tento multilingválny kvartálnik vo forme rozsiahleho zborníka, ktorý občas uvádza aj slovacikálne témy (lingvistiku, literatúru, recenzie, jubileá), je znakom kontinuálnej tradície a erudovanosti slovakistov z Rumunska i prispievateľov zo Slovenska či Dolnej zeme.

V poslednom období sme na Slovensku (obrazne povedané: nie okolo dolnozemskej Maruše, ale Váhu) zaznamenali aj edičný čin, ktorý bol zameraný na vydanie trojzväzkovej antológie *Medzi dvoma domovmi 1 – 3*. Je to výber slovenskej poézie, krátkej prózy a eseje zo zahraničia. O. i. sa zaoberá aj dolnozemskou literárnou vetvou: v rámci nej uvádza slovenských autorov z Rumunska (poézia: Štefanko, Ambruš, Anoca, Suchanský, Novák, Dováľová; krátka próza: Anoca, Räu-Lehotská a esej: Štefanko, Anoca). Okrem toho v každej časti je zaujímavá analýza tej-ktorej „vetvy“ tejto literatúry z pohľadu literárneho vedca Michala Harpána. Tieto antológie boli vhodnými pokračovateľkami niektorých „predchodkýň“: antológie mladej literatúry zahraničných Slovákov s názvom *Skutočnosť* (1992) či *Antológie slovenskej krajanskej poézie* (2001) a iných.

Po zmene spoločenského zriadenia (1989) si slovenská menšina založila svoju dodnes jedinú reprezentatívnu inštitúciu, resp. zastupiteľský orgán (Demokratický zväz Slovákov a Čechov v Rumunsku). Spomínaný Literárny krúžok Ivana Kraska sa pretransformoval a založila sa Kultúrna a vedecká spoločnosť Ivana Kraska, ktorá sa dodnes zaoberá kultúrnou a publikačnou činnosťou. Tým slovenská dolnozemska literatúra nadobudla komplexnejšiu formu organizovaného literárneho života. Združuje literárne činných príslušníkov slovenskej minority. Vznikol v roku 1994 právnym osamostatnením sa od Spolku Ivana Kraska (ktorý vznikol v roku 1976, vtedy pomenovaný ako Literárny krúžok Ivana Kraska). Jeho sídlom je Nadlak, poslaním najmä vydateľská činnosť, organizácia odborných seminárov, školení, ale i kultúrno-poradenská, vedecko-výskumná a klubová činnosť. V rámci vydateľskej činnosti sa zameriava na pôvodnú beletristickú tvorbu Slovákov z Rumunska, odborné monografie a zborníky, zaoberajúce sa slovenskou a českou menšinou. Vydáva tiež rôzne preklady rumunských autorov do slovenčiny a naopak: preklady slovenských a českých autorov do rumunčiny. Okrem toho vydáva aj diela slovenských autorov zo Srbska, Maďarska a Slovenska. Vydavateľstvo Ivan Krasko bolo zriadené teda už spomínanou zásluhou členov Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Kraska (KVSÍK, 1994, Nadlak).

Nemôžeme nespomenúť ani významnú udalosť, ktorú každoročne KVSÍK usporadúva: je ňou medzinárodný seminár v Nadlaku, ktorý sa, chvalabohu, každoročne rozrastá. Prvý (2009) bol venovaný životu a dielu Ondreja Štefanka, druhý (2010) mal názov *Ponad vek slovenských dolnozemských generácií*, tretí (2011) *Svedectvá slovenskej dolnozemskej prózy*, štvrtý (2012) *Svedectvá slovenského dolnozemskeho bytia z aspektu slovenskej dolnozemskej kultúrnej histórie a kultúrnej antropológie* a piaty (2013) *Dolnozemskí Slováci – hranice určenia*. Potom nasledovali témy ako: *Historické aspekty života dolnozemskeho Slovákov* (2014), *V tvorivej symbióze medzi Dolnou zemou a Slovenskom* (2015), *Divadelné múzy na Dolnej zemi* (2016), *Národopisné aspekty v kultúre dolnozemskeho Slovákov* (2017), *Úloha cirkvi v živote dolnozemskeho Slovákov* (2018), *Dolnozemskí Slováci a rok 1918* (2019). Názvy týchto konferencií sú zamysleniahodné, nesúce v sebe korene tradície,

výhonky súčasnosti, ale – azda to najdôležitejšie – aj tvorivé perspektívy nielen slovenskej literatúry v Rumunsku, ale aj celej duchovnej činnosti dolnozemskej enklávy. Dôkazom toho sú aj texty, literárne diela. Hodnotné referáty účastníkov sa preto vždy „zhmotňujú“ v reprezentačnom (a naozaj kvalitatívne i kvantitatívne hutnom) zborníku.

Od jeho prvého ročníka sa každoročne udeľuje aj Cena Ondreja Štefanka dvom žijúcim osobnostiam slovenského zahraničného sveta či občanom Slovenskej republiky, ktorí svojou činnosťou výrazne a dlhodobo prispeli k rozvoju slovenského zahraničného sveta. Tým sa uctí pamiatka lídra slovenskej komunity v Rumunsku, veď samotný medzinárodný seminár je organizovaný vždy okolo dátumu jeho narodenia (18. 3.).

A teraz je už vari aj na mieste, aby sme pars pro toto spomenuli kultúrne (teda i literárne) činné osobnosti, ktoré prispievali a prispievajú do slovenských edičných titulov nielen v Rumunsku, ale aj na Slovensku. Vytvárajú tým prepotrebný rámec (ba akúsi klenbu) svojej dolnozemskej kultúrnej existencie a vydávajú priam hmatateľné svedectvo o svojbytnosti slovenskej národnostnej literatúry v Rumunsku (pôvodná, prekladateľská, publicistická, bibliografická, lexikografická, editorská, organizačná či vedecká činnosť, atď.). Multikultúrnosť prostredia a tvorcov je teda základným atribútom tejto literatúry a estetická či umelecká funkcia je už dnes samozrejmosťou. K tvorcom patria v prvom rade dodnes žijúci a tvoriaci autori ako Ivan Miroslav Ambruš, Dagmar Mária Anoca, Pavol Bujtár, Anna Räu-Lehotská, Ivan Molnár, Pavel Rozkoš, Anna Chişa, Mária Spurigánová, Jarmila Nacu; ale aj osobnosti, ktoré, žiaľ, už nie sú medzi nami: Štefan Dovál, Rudo Molnár, Adam Suchanský či Ondrej Štefanko, Andrej Severíni (Corneliu Barborică). Nemôžeme nespomenúť ani kultúrnych pracovníkov a autorov ako napríklad Pavel Hlásnik, Pavel Husárik, Ján Kukučka, Daniel Räu-Lehotský, Jaromír Novák, Štefan Unatinský, Bianca Unc, Ondrej Zetocha, Anna Karolína Zimbran a iní. Samozrejme, tento menoslov je len akousi reprezentatívnou vzorkou osobností (a úsilí), ktorí sa neochvejne postavili „za dobrú vec“ a aj dnes „šermujú“ ako mušketeri Západnej roviny (termín Florina Bănesca) za slovenské slovo Slovákom a ich dobroprajníkom tam – v neďaleko-d'alekej Dolnej zemi...

Na základe týchto faktov je teda evidentná dôležitosť samotného kultúrneho (teda aj literárneho) vývinu celej spoločnosti, etnika, národnosti. Toto kultúrne podhubie pre významný nadlacký všestranný rozvoj vytvorili v minulosti svojou osvetovou prácou učitelia, kňazi, písmaci. Kultúrne snaženia sa teda časom začali prejavovať ako rôzne formy kultúrno-osvetovej činnosti: ochotnícka činnosť, spolky (Slovenský ľudový kruh ako čitateľský a vzdelávací spolok – 1898); ale aj ako formy združovania na báze hospodárskej (Vzájomná pomocnica – 1873, premenovaná v roku 1876 na Nadlackú sporiteľňu), neskoršie už vo forme inštitúcií ako Okresná banka (1893) či nadlacká Ľudová banka (1903).

Literárny vývin je kontinuálnou udalosťou dávnych stáročí, dotýkajúci sa súčasnej reality a smerujúci vždy do neznámej budúcnosti. Nie je to na škodu veci, veď každý jednotlivec, vytvárajúci spoločnosť, v optimálnom prípade chce (ba musí!) hľadiť dozadu i dopredu. Z určitého aspektu vzdelanca mu v tom pomáhajú knihy, ktoré dávajú svedectvo o živote a činnosti predkov a núkajú možnosť zachytiť okamihy a myšlienky prítomnosti pre potomkov. Spoločnosť „... sa hierarchizuje. Priestor sa stáva koncentrickým systémom hierarchicky navrstvených sfér, ktorý má zmysel len k zmyslu svätého času.“ [2] A čím je ten svätý čas? Pre každého je azda iný. Možno prítomný, využívajúci hodnoty minulosti a dávajúci vzor do budúcnosti. Lebo vývin je prirodzený, samozrejímavý, potrebný. Recepčia etáp vývoja zahŕňa problém vyrovnávania rozdielov medzi literárnohistorickou a aktuálnou hodnotou diela. Prítomný čas literatúry nie je len výslednicou literárnej minulosti, ale aj dôsledkom aktívneho postoja čitateľa k tejto minulosti. Zároveň je jedným z prostriedkov, ako sa brániť prostredníctvom pôsobenia kultúrneho času dôsledkom fyzikálneho času. (Koľkokrát sme sa my, intelektuáli, „stiahli“ do sveta písaného slova?) Tradícia „... je

odrazom spoločenskej reality..., stimuluje literárnu komunikáciu... a je neoddeliteľnou súčasťou literárneho života a jej perspektívy. Vývin literatúry sa uberať aj v návratoch k dielam už raz komunikovaným – čo predstavuje aktualizáciu literárnej komunikácie.“ [3] Preto je potrebný (už spomínaný) pohľad späť, pravda, súčasne so zrakom upretým do neznámej, avšak vábivej budúcnosti. Tým sa dostáva v kultúrnom (literárnom) kontexte priestor pre písané vzory minulosti, tvorivé aktivity súčasnosti i plány do budúcnosti.

Literatúra Slovákov v Rumunsku, prirodzene, existuje v rôznej podobe a konkretizácii už od príchodu obyvateľov slovenskej národnosti do tejto oblasti pred viac ako dvesto rokmi. Slovenská literatúra v súčasnom Rumunsku teda prešla viacerými vývinovými etapami. Pochopiteľne, predmetný text nemôže „podchytiť“ celú problematiku slovenskej prózy v Rumunsku, ani nie je to jej cieľom, ale môže (a chce) ukázať jej vývinové impulzy a literárne činy tvorivých osobností – teda (využívajúc odbornú stavebnú terminológiu; veď aj literárny proces s tradíciou môžeme postupne „stavat“ pilóty, piliere a pylóny tejto literatúry.

V centre tohto „pohybu“, t. j. v Nadlaku sa začala tvoriť domáca vzdelanecká tradícia, sústreďovali sa tvorivé sily a postupne polarizovali kultúrne snahy Slovákov zo všetkých oblastí. Tu fungovala živá ľudová tradícia a vznikli základy vzdelaneckej tradície. Od čias, keď vyšiel Dejepis starého a nového Nadlaku od Ľudovíta Haana a Daniela Zajaca (1853), sa takmer nepretržite objavujú osobnosti, ktoré svojou tvorbou prispievajú k rozvoju tejto literárnej kultúry. Podľa nestora slovenskej dolnozemskej literatúry Ondreja Štefanka sa slovenské písomníctvo v Rumunsku začína vydaním práve tejto knihy. Neskoršie na tento kultúrny počín nadviazal ďalší evanjelický kňaz Ivan Bujna svojimi publikáciami *Stručný nástin dejín cirkve ev. a. v. v Nadlaku* (1912) a *Dejiny Slovenského ľudového kruhu v Nadlaku* (1935). Z hľadiska vývoja prozaických žánrov bolo impulzom aj vydanie kníh ako *Slováci a sloboda* od Ondreja Seberíniho (1886) a *Malý Paríž* od Gustáva Augustínyho (1885). O literárnej tvorbe vo vlastnom slova zmysle je teda možné hovoriť od sedemdesiatych rokov 19. storočia, keď sa do Nadlaku dostal práve evanjelický kňaz Ondrej Seberíni, ktorý uverejňoval aj krátke prózy (*Marína Hružová; Bohdanice a ich učiteľ; Otec stískal a syn výskal; Pracuj svedomite a odkladaj, márnej lutrii sa zviest' nedaj; Slovenské mláďatká; Drina Nikulina; Sládkovičove básne; Úryvky z cestopisu; Ako môže malá voda veľkú rybu dať*). Je veľmi príznačné, že už v roku 1924 sa objavuje príspevok v treťom ročníku obnovených Slovenských pohľadov o živote a prozaickej tvorbe Ondreja Seberíniho s názvom *Zabudnutý spisovateľ slovenský*. [4] Svedčí to aj o tom, že nielen jeho autor (František Tichý), ale aj redaktor (Štefan Krčméry) si už vtedy všimli niektoré osobnosti dolnozemskeho pôsobenia. Približne do tohto obdobia patrí aj pôsobenie Jozefa Gregora Tajovského v Nadlaku. Niektoré jeho krátke prózy sú obrazom pomerov v Nadlaku a inšpiroval sa práve nadlackým prostredím, z ktorého vedome čerpal. Dôležitá je publikácia, ktorá vyšla spod editorskej ruky Ondreja Štefanka (doslov napísala Dagmar Mária Anoca) s názvom *Nadlacké dielo Jozefa Gregora Tajovského* (1995). Z nej sa čitatelia môžu dozvedieť o osudoch tohto veľikána slovenskej literatúry: obsahuje prózy, ktoré vznikli počas Tajovského pôsobenia ako bankového úradníka v tomto mestečku (*Mamka Pôstková, Horký chlieb, Na chlieb, Umrel Tomášik, Susedia, Nevinné ruky, Snadníť jsme my..., Pavel Suchánsky*). Zaujímavá je kniha Pavla Rozkoša s názvom *Jozef Gregor Tajovský v povedomí Nadlačanov*.

Po roku 1918 sa Slováci stali menšinou v novovzniknutom rumunskom jednotnom národnom štáte s vládou formou kráľovstva. Zotrvali však ich dovtedajšie tradície: postupne sa rozvíja spolkový život, vzniká športový spolok Sokol, krúžok Slávia, tenisový krúžok, resp. Spolok slovenských evanjelických žien v Nadlaku. Takisto pokračuje aj (tradičná) divadelná ochotnícka aktivita. V tom období je už značná snaha sústrediť činnosť slovenskej menšiny do jednej organizácie. Tá viedla k vzniku Zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku

(1938). Čo sa týka literárnej tvorby, v tom (medzivojnovom) období sa prozaická tvorba redukuje „len“ na činnosť Petra Suchanského. Významné sú jeho krátke prózy a najmä dobrodružné romány vydané (najmä) v tomto období. V rámci krátkej prózy môžeme spomenúť jeho zbierky Sem-tam a iné rozprávky a Tri snúbenice, resp. cestopisy ako Záhadná krajina v tropickom vnútrozemí Brazílie, Za diamantmi v divočinách Brazílie, Záhadné lietadlo, Diamantové údolie, V Brazílii, Zlaté mesto v pralesoch, Stratení ľudia, resp. Zelené peklo. Z historického a nábožensko-ľudovýchovného aspektu je dôležitá aj publikácia Dve kroniky (1995), ktorá obsahuje rukopisy s názvami Dejiny nadlackských Slovákov od roku 1903 do roku 1953 od Mateja Rádixa a Butín. Dejiny jednej školy od Jána Plecha.

Spomínané prozaické texty publikovali aj autori, ktorých doménou však bola a je poézia, editorstvo, publicistika či literárnovedná činnosť (v 19. storočí aj kňazské povinnosti). Tieto prózy vcelku sú však hmatateľným dôkazom širokospektrálnosti a rozšíreného literárneho obzoru. Je teda dôležité, že „... na revitalizácii slovenského dolnozemskeho literárneho kontextu sa aktívne podieľali slovenskí spisovatelia z Rumunska, najmä básnici..., ale aj prozaici...“ [5] (Teraz sa však kvôli rozsiahlosti témy zamerajme najmä na vývoj prózy.)

Väčšina súčasných slovenských autorov (prozaikov) v Rumunsku pochádza (a) z mestečka Nadlak. Tento priestor sa bezprostredne včleňuje do širšej nížinatej oblasti, ktorú nazývame Dolná zem. Významným centrom života society je škola a v nej získané vedomosti: v Nadlaku hneď po 2. svetovej vojne (1945) vznikla slovenská stredná škola, dnešné Lýceum Jozefa Gregora Tajovského, z krídel ktorej v nejednom prípade vyrástli i autori literatúry. Ako prvý z nich sa prejavil Pavol Bujtár, ktorý v Zorničke na Slovensku uverejnil v rámci medzinárodnej súťaže Deti atómového veku svoju prvú rozprávku (3. miesto, 1965, Uhliar a vietor). Ďalším impulzom pre slovenskú prózu v Rumunsku bolo, že Corneliu Barboricã zaradil do Antológie slovenskej literatúry I. – VIII. pre slovenské školy v Rumunsku i prózy Pavla Bujtára (1972). O. i. aj týmito krokmi sa začína vydavateľská činnosť slovenských autorov v Rumunsku, ktorá sa postupom času rozrastie do dnešných dimenzií. Postupne sa do vydavateľstva Kriterion, ktoré vzniklo roku 1970 pod vedením riaditeľa Gézu Domokosa ako vydavateľstvo pre publikácie menšinových národností žijúcich v Rumunsku, dostáva prvý rukopis, obsahujúci práce slovenských autorov v Rumunsku. Corneliu Barboricã, redaktor tejto publikácie, jej dáva meno Variácie. Keď sa ľad prelomil vydaním Variácií, čoskoro nasledovali knihy jednotlivcov. Tvorba slovenských spisovateľov sa postupne dočkala uznania v Rumunsku i v zahraničí.

Ako vôbec prvá pôvodná kniha v slovenčine po roku 1945 v Rumunsku vyšiel v bukureštskom vydavateľstve Kriterion prvý zväzok antológie Variácie (1978). V tom období už v Nadlaku svoju činnosť (od roku 1976) vyvíjal i spomínaný Literárny krúžok Ivana Krasku, ktorý vlastne združoval takmer všetkých slovenských literárne činných autorov v Rumunsku, takže „... existovali tu predpoklady a zázemie rozvoja ďalšej vydavateľskej činnosti.“ [6] Hneď po prvých Variáciách začínajú vychádzať i samostatné knižky slovenských autorov z Rumunska a Variácie sa stávajú pravidelnou ročenkou spomínaného krúžku i širšieho spektra. Súčasne s premenovaním Literárneho krúžku Ivana Krasku na Kultúrnu a vedeckú spoločnosť Ivana Krasku (1994) vzniká i vydavateľstvo (Vydavateľstvo Ivan Krasko), v ktorom dodnes vyšlo okolo 250 titulov. V štatúte KVSÍK je uvedená aj vydavateľská činnosť, teda možno povedať, že vydavateľstvo vzniklo naraz so spoločnosťou v roku 1994. KVSÍK však nevznikla ani jednoduchým premenovaním bývalého literárneho krúžku. Literárny krúžok, potom Spolok, boli len záujmovými občianskymi združeniami amatérov, kým KVSÍK je právny subjekt s viacerými oddeleniami – medzi ne patrí aj Literárny krúžok, ktorý sa od roku 2008 volá Literárny krúžok Ondreja Štefanka.

Predtým však po nástupe socialistického režimu (1945) až do konca roku 1989 mali bežné publicistické aktivity Slovákov v Rumunsku iba príležitostný charakter (najmä občasnú

písanie do periodík, publikovanie v almanachu Variácie). O skutočnej a sústavnej prítomnosti Slovákov z Rumunska v domácej a zahraničnej tlači možno hovoriť iba od nástupu slovenských spisovateľov a nového spoločenského zriadenia.

V rámci „novodobého“ vývinu slovenskej prozaickej tvorby v Rumunsku (od roku 1976 až po súčasnosť) môžeme autorov deliť podľa viacerých pohľadov. Jedným z nich je aspekt vlastnej žánrovej tvorby. Na základe toho sú to autori – primárne prozaici, resp. autori – primárne poeti, ktorí vo sfére prózy iba „pobudli počas svojho literárneho putovania“. K prvému typu autorov patria Pavol Bujtár, Štefan Dovál, Ivan a Rudo Molnárovci, Pavel Rozkoš, Anna Räu-Lehotská a Anna Chișa, k druhému Ondrej Štefanko, Dagmar Mária Anoca, Jaromír Novák a Andrej Severíni. Samozrejme, okrem nich sú aj autori, ktorí publikovali svoje prózy na stránkach Variácií či literárnych periodík slovenského spoločenstva v Rumunsku, hlbšie však do tejto „žánrovej brázd“ nezasiahli.

V siločiarach literárneho (prozaického) fenoménu jednotlivé „makadamy“ cesty slovenskej literatúry v Rumunsku položili knižné publikácie spomínaných autorov. Patrí sem Bujtárova intencionálna (Lesní muzikanti, Vtáci kráľ, Chlapec a vietor) a neintencionálna próza pre deti a mládež (Agáta, Marcový dážď, Pastierik, Lano, Lámačky, Domnika, Ako sme naháňali radiácie); prózy Dovála (Návraty, Šťastie, Šedé dni, Žofine trápenia, Zima v záhradách ruží, Spontánne stretnutia, Návraty domov, Dydine zážitky, Tu a inde, Úsmevy a chmáry, Ranná rosa); bratov Molnárovcov (Všade dobre, doma najlepšie, Zaslúbená zem, Bratia, Historické povesti); Rozkoša (Na svadbe, Z vojny, Nenávratné roky, Milutka-Malutka; Novodobé bájky, rozprávky a poviedky; My, šoféri; Náhody); Štefanka (Desať strelených rozprávok); Nováka (Koniec detstva a iné pestvá) a Severíniho (Cintorín slonov a paralelné zrkadlá). Okrem týchto autorov prózu knižne vydali aj ženy-autorky: Anoca (Kniha príbehov alebo poltóny, Kde bolo tam bolo, Zväčšenina); Räu-Lehotská (Jedným dychom, Zvitok predsavzatí, Voľný kúsok priestoru), Chișa (Samozrejmosti), Spurigánová (Štyri ročné obdobia v jednej rodine) a Nacuová (Mozaika života).

Samozrejmom súčasťou vývinu literatúry je, že o nej vzniká viacero prác literárnohistorického rázu. [7] Ďalšiu dôležitú platformu tvoria antológie – najnovšie vyšla trojzväzková; slovenskej krátkej próze v zahraničí sa venuje jej druhá časť s názvom Medzi dvoma domovmi 2. Jednou poviedkou je v nej zastúpená primárne literárna vedkyňa, poetka, prozaička Dagmar Mária Anoca (poviedka Jano, s. 69 – 79) a prozaička Anna Räu-Lehotská (poviedka Studňa, s. 92 – 95). Okrem toho je dôležité spomenúť texty osôb, horlivých za dobrú vec, ktorí sa neživia písaným slovom (ak sa to vôbec v dnešnej dobe dá...). Na základe takého princípu sa vydávajú aj texty žiakov celej Dolnej zeme, ktoré sú výstupmi Putovnej súťaže zo slovenských dolnozemskej reálií (v roku 2018 sa uskutočnil už 14. ročník). V týchto zborníkoch sa nájdú akoby seminárne práce žiakov a študentov, krajanov, Dolnozemcov, ktorí tým obohacujú nielen vlastné poznanie, ale aj širšie okolie. Ako príklad len uveďme, že osobnostiam slovenskej prózy v Rumunsku (a ich tvorbe) sa venovali žiaci o. i. aj v VI. zväzku zborníka z tejto súťaže (2009), napríklad Slovenská literatúra pre deti a mládež na Dolnej zemi (s. 12 – 17), Slovenská literatúra na Dolnej zemi (s. 18 – 23), Pavol Bujtár – nestor slovenskej literatúry v Rumunsku (s. 55 – 64) a i. Za pozitívum môžeme pokladať okrem evidentnej popularizačnej funkcie tohto činu (i tejto akcie) aj skutočnosť, že príspevky nie sú len suchými konštatovaniami, ale veku primeranými sondami do života dolnozemskej komunity z rôznych oblastí (teda i prózy), napríklad využitím rozhovoru so spisovateľom (o. i. v prípade Bujtára).

Dolnozemskí autori sa, prirodzene, objavujú aj na stránkach slovenských literárnych časopisov. Pochopiteľne, v období dualizmu v monarchii sa to (eufemisticky povedané) „nepreferovalo“. V poprevratových Slovenských pohľadoch sa „letmo“ objavil článok, zaoberajúci sa touto tematikou (bol to už spomínaný príspevok Františka Tichého v roku

1924); výraznejšia prítomnosť tejto tematiky je zrejmá až od sedemdesiatych rokov 20. storočia. Súvisí to aj s charakterom literárneho vývinu Slovákov v Rumunsku. Prvýkrát sa však dolnozemská tematika na stránkach povojnových slovenských literárnych časopisov explicitne objavuje už v roku 1969. [8] Treba však spresniť, že teoretické príspevky (Sirácky, Kmeť, Čajak ml., Harpáň, Poliak...), ukážky ľudových piesní, malieb insitných umelcov, resp. texty básnikov či prozaikov (Mučaji, Babinka, Hronec, Myjavcová, Labáth...) sa týkali slovenskej kultúry (teda i literatúry) z Vojvodiny (vtedajšej Juhoslávie). Nie je to na škodu veci, lebo dôležitý je už aj fakt, že sa vôbec spomínali. Slovenské pohľady uverejnili aj príspevok Cornelia Barboricu – týkajúci sa už Rumunsku, i keď nie priamo Slovákov z Rumunsku – O literárnych časopisoch v Rumunsku. [9] V ďalšom decéniu Milan Resutík hodnotil druhý, tretí a štvrtý ročník Variácií z rokov 1980 – 1982: písal o postupnom kvalitatívnom raste tohto almanachu, konfrontoval ho vždy s predchádzajúcim číslom, zdôrazňoval vyrovnanú úroveň jeho prispievateľov na pozadí závažnosti tlačeného slova, vyzdvihoval jeho tematickú pestrosť a nenahraditeľnosť literárnej kritiky v ňom pri sebazáchove literárnej „rozhladenosti“ národnosti. [10] Kritik s potešením bral na vedomie, že pri primáte poézie sa postupne v ňom dáva aj priestor nádejným prozaickým pokusom, že od „... začiatkov prežívajú Variácie od čísla k číslu novú obrodu.“ [11] V pozadí toho vyslovil nádej, že v budúcnosti budú nasledovať aj ďalšie ročníky... A nasledovali! Ešte takmer pätnásť rokov! O tvorbe slovenských spisovateľov z Dolnej zeme vyšiel v Slovenských pohľadoch aj príspevok Petra Andruška, dôkladného znalca tejto problematiky, ktorý v ňom písal o významných literárnych medzníkoch vývinu týchto jednotlivých enkláv. [12] Prízvukoval potrebné dobré kontakty s tvorcami tejto literatúry aj s evidenciou ich tvorivej aktivity, ktorými sa vlastne národné a národnostné kontexty vzájomne obohacujú. Andruška vo svojom texte najmä faktograficky uvádzal, ale aj stručne hodnotil úroveň súdobého rozvoja slovenskej literatúry v Juhoslávii, Maďarsku a Rumunsku. V rámci Rumunsku si všimol Štefanku a Ambruša, almanach Variácie (spolu s jeho kritickými ohlasmi v Slovenských pohľadoch), Petrikovu recenziu na Bujtárovu prózu Agáta a vyslovil nádej o tvorivých perspektívach básnikov, ale (najmä) prozaikov. Z aspektu rozširovania a propagácie literatúry (prózy) Slovákov v Rumunsku v domácom (vtedy československom) kontexte je mimoriadne dôležitá Andruškova štúdia Cestami literárnej tvorivosti [13], v ktorej dôkladne, dôsledne a koncepcne uvádzal literárnohistorické, literárnokritické i literárnoteoretické vymedzenia, charakteristiky a perspektívy významných publikačných aktivít tohto kultúrneho fenoménu. Tieto aktivity sa spredmetnili v literárnej tvorbe viacerých autorov.

Po období spomínaných „novodobých“ začiatkov, keď sa táto literatúra začala konštituovať, nasledovalo obdobie rokov sedemdesiatych, keď sa slovenská literatúra v Rumunsku presadila v celonárodnom meradle ako hodnotný, konkurencieschopný a kultivovaný literárny prejav. Bola prirodzeným pokračovaním a v istom zmysle vyvrcholením tvorivého ducha Slovákov žijúcich v Rumunsku, pretože mala oporu v tradícii (spomínanej) literárnej spisby, ktorá vznikala čoskoro po príchode Slovákov do týchto krajov. Zároveň vyrastala aj na pozadí veľmi živej, aktívnej ľudovej tvorivosti a slovenskosti. Na druhej strane na formovaní a vzniku tejto literatúry sa podieľala aj vzájomná výmena spomínaných kultúrnych hodnôt medzi slovenským a rumunským etnikom už od 19. storočia a dôkladné poznanie rumunského literárneho kontextu. Dôstojnosť tejto literatúry teda pramení z primeranosti postoja, témy a výrazu, je dôsledkom trpezlivo a zodpovedného prístupu k literárnej tvorbe. Jej sila „... spočíva teda nielen v bohatom počte osobných knižných titulov a početných zastúpeniach v zborníkoch a časopisoch, ale aj tematickej rozmanitosti a štýlovej diferencovanosti.“ [14] Slovenskí spisovatelia v Rumunsku píšu rôznymi metódami, počnúc od realistickej (Pavol Bujtár, Štefan Dovál), faktografickej (Ivan Molnár, Rudo Molnár),

psychologizujúcej (Anna Räu-Lehotská), humornej a satirickej (Pavol Bujtár, Anna Lehotská), až po modernistickú, absurdnú alebo science-fiction (Andrej Severíni, Anna Räu-Lehotská). [15]

Aj z uvedeného kontinuálneho vývinu či rekognoskácie „terénu“ je zrejmé, že Slováci v súčasnom Rumunsku vytvárali, ale aj vytvárajú významné duchovné hodnoty. Jednou takou formou je aj vlastná prozaická tvorba, ktorá je zreteľne životaschopná. Dáva svedectvo o existencii tejto národnostnej menšiny a neprehliadnuteľný signál pre materskú krajinu, že v treťom miléniu je priam nemožné, aby sa táto časť celonárodného kultúrneho dedičstva nebrala do úvahy...

LITERATÚRA

- [1] PETRÍK, V. Agáta. (rec.) In: *Slovenské pohľady*, roč. 100, 1984, č. 1, s. 144-146. bez ISSN.
- [2] LIBA, P. *Dostredivé priestory literatúry*. Nitra : Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1995, s. 44. ISBN 80-88738-65-2.
- [3] POPOVIČ, A. *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Nitra : Pedagogická fakulta v Nitre, 1983, s. 99-100. bez ISBN.
- [4] O tom bližšie pozri: TICHÝ, F. Zabudnutý spisovateľ slovenský (K stému výročiu narodenia Andreja Seberíniho.). In: *Slovenské pohľady*, roč. 40, 1924, č. 3, s. 167-173. bez ISSN.
- [5] HARPÁŇ, M. *Texty a kontexty. Slovenská literatúra a literatúra dolnozemskej Slovákov*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004, s. 152. ISBN 80-88878-91-8.
- [6] ŠTEFANKO, O. *Ponachodené súvislosti*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2004, s. 38. ISBN 973-8324-45-9.
- [7] V akademických prácach literárnohistorického charakteru nového milénia sa táto literatúra spomína (a jej niektorí predstavitelia, prozaici) v Dejinách slovenskej literatúry Viliama Marčoka a kol. (2004, s. 452-453, kapitolu vypracoval Michal Babiak) a Imricha Sedláka a kol. (zv. II., 2009, s. 742-743, 747-748, kapitolu vypracovala Katarína Sedláková). V Marčokových Dejinách sa uvádzajú heslovité údaje o tvorbe Bujtára a Dováľa, ktoré sú doplnené vymenovaním ich mladších súputníkov. V Sedlákových Dejinách sa uvádza literárna tvorba Slovákov v Rumunsku, vymenúvajú sa jeho najvýznamnejší predstavitelia a vo forme biobibliografických slovníkových hesiel sa uvádzajú do „kontextu“ Bujtár a Dováľ. Samozrejme, táto problematika by si však zaslúžila v oboch knihách, ktoré chcú byť základnými príručkami našej literárnohistorickej kontinuity, širší priestor, teda i väčšiu pozornosť... V syntetizujúcej publikácii s názvom Dejiný slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960 (Zuzana Stanislavová a kol., 2010) je evidentný „posun“ v skúmanej problematike, pochopiteľne, s dôrazom na „špecifickejšiu“ oblasť záujmu, nakoľko súčasťou tejto publikácie je aj kapitola, ktorá prináša poznatky o krajanskej literatúre pre deti a mládež v Rumunsku. Spomedzi vyššie spomínaných autorov je tu uvedený Bujtár a bratia Molnárovci (s. 292). Popri gnozeologicko-informatívnej podstate o prítomnosti týchto autorov v uvedených publikáciách je na osoh spomenúť, že okrem samotných faktov o autoroch a ich dielach sú tu uvádzané aj hodnotiace aspekty (samozrejme, vzhľadom na možnosti a typ publikácie). Svedčí to o nezaujatosti a snahe byť čo najobjektívnejší aj k tejto literatúre. Takisto „svitá na lepšie časy“ aj z pohľadu optiky literárneho zemepisu: kým v publikácii Jaroslava Rezníka Túry do literatúry (2001) sa dolnozemskí autori vôbec nespomínajú (po pravde treba dodať, že Rezník v úvode presne vysvetľuje prečo, a my sa s ním

stotožňujeme), nehovoriac o publikácii *Po literárnych stopách na Slovensku* (1982), ale v najnovšom, druhom – a značne doplnenom vydaní – *Túr do literatúry* (2012) autor na konci aspoň vymenúva slovenských spisovateľov-krajanov, narodených, žijúcich a tvoriacich v materských krajinách. Z hľadiska „našich“ autorov – výsostne prozaikov je tam spomínaný Bujtár, Dovál' a Rozkoš (s. 608). V publikácii je uvedená aj nádejná myšlienka, že je pripravená aj koncepcia knihy *Po stopách slovenskej literatúry doma i vo svete* (s. 7). V týchto intenciách (vo forme biobibliografických hesiel) *Slovník slovenských spisovateľov* (ed. Valér Mikula, 1999; prepracované a doplnené vydanie 2005) tiež uvádza niektorých slovenských autorov z Rumunska, ktorí píšu/písali (aj) prózu. Sú nimi Dagmar Mária Anoca (s. 54), Pavol Bujtár (s. 106-107), Štefan Dovál' (s. 134) a Ondrej Štefanko (s. 540-541). Títo autori sa spomínajú aj v publikácii *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia* (ed. Augustín Maťovčík, 2001), s tým, že okrem Bujtára (s. 56), Dovál'a (s. 83) či Štefanka (s. 447) sa tam objavuje Anoca (s. 13), ale neobjavuje sa Räu-Lehotská, ale Rozkoš (s. 396) a Barboričá (tzn. Severíni, s. 26). Okrem toho je pozoruhodné, že títo autori sa dostali aj do školského vzdelávacieho systému v Slovenskej republike, teda sú zaradení aj do učebníc (čítaniek) slovenskej literatúry pre stredné školy (Viliam Obert a kol.: *Literatúra pre 4. ročník gymnázií a stredných škôl*, 2001). Tým sa vlastne komplexne potvrdzuje ich integrálna súčasť (aj) v celonárodnom slovenskom literárnom korpuse.

- [8] O tom bližšie pozri: SIRÁCKY, J. a kol. *Živá ratolesť*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 85, 1969, č. 9, s. 2-69. bez ISSN.
- [9] O tom bližšie pozri: BARBORIČÁ, C. O literárnych časopisoch v Rumunsku. In: *Slovenské pohľady*, roč. 95, 1979, č. 1, s. 141-143. bez ISSN.
- [10] O tom bližšie pozri: RESUTÍK, M. *Ďalšie slovo*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 97, 1981, č. 4, s. 156-157. bez ISSN; RESUTÍK, M. *Výrazný pokrok*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 98, 1982, č. 3, s. 150-151. bez ISSN; RESUTÍK, M. *Krok za krokom*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 98, 1982, č. 12, s. 139-140. bez ISSN.
- [11] RESUTÍK, M. *Krok za krokom*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 98, 1982, č. 12, s. 139. bez ISSN.
- [12] O tom bližšie pozri: ANDRUŠKA, P. *Tvorba zahraničných slovenských spisovateľov*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 100, 1984, č. 8, s. 124-129. bez ISSN.
- [13] O tom bližšie pozri: ANDRUŠKA, P. *Cestami literárnej tvorivosti (Poézia a próza Slovákov v Rumunsku)*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 102, 1986, č. 4, s. 84-96. bez ISSN.
- [14] ANOCA, D. M. *O slovenskej literatúre v Rumunsku ešte raz*. In: *Hľadanie sférického priestoru*. Nadlak : Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1997, s. 39. ISBN 973-9292-10-0.
- [15] Ak z tejto štúdie vyplynie poznatok, že je obohatením nášho poznania slovenskej prózy z Rumunska, bude na mieste doplniť, že východiskom k jej napísaniu boli aj čiastkové práce (recenzie), ktoré sledovali dva ciele: skúmanie diel slovenskej dolnozemskej literatúry a ich sprítomňovanie (propagáciu) na Slovensku. Moju prítomnosť na tomto „proces“ môžem dokumentovať príspevkami, ktoré som publikoval za posledné obdobie. V každom prípade pri písaní ma motivoval záujem o túto literatúru a dúfam, že pre čitateľa budú moje texty inšpiráciou k vlastnému čítaniu literárnych diel, o ktorých som písal, nech už sú to knihy Bujtára (ŠENKÁR, P. *Etický a noetický aspekt sveta pre deti v próze Pavla Bujtára*. In: *Svedectvá slovenskej dolnozemskej prózy*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2011, s. 92-103. ISBN 978-973-107-072-8; ŠENKÁR, P. *Ako sme naháňali radiácie*. (rec.) In: *Slovenské pohľady*, roč. 4+129, 2013, č. 1, s. 122-124. ISSN 1335-7786), Dovál'a (ŠENKÁR, P. *Mozaika motívov v prozaickej tvorbe Štefana Dovál'a*. In: *Veda pre vzdelanie – Vzdelanie pre vedu. Minoritné kultúry, kultúra*

minorít. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 99-104. ISBN 978-80-8094-801-6; ŠENKÁR, P. Ranná rosa. (rec.) In: *Slovenské pohľady*, roč. 4+129, 2013, č. 5, s. 122-124. ISSN 1335-7786), Bujtára a Tajovského – i Suchanského – (ŠENKÁR, P. Podobné a rozdielne zobrazenie postavy pastiera v prózach Jozefa Gregora Tajovského a Pavla Bujtára. In: *Interpretačný rozmer literárnych textov minulosti*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 349-359. ISBN 978-80-8094-966-2; ŠENKÁR, P. Dolnozemske bytie z aspektu autora a jeho postáv – v krátkej próze O. Seberíniho, JGT a P. Suchanského. In: *Svedectvá slovenského dolnozemskeho bytia: aspekty zo slovenskej dolnozemskej kultúrnej histórie a kultúrnej antropológie*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2012, s. 106-116. ISBN 978-973-107-083-4), Räu-Lehotskej (ŠENKÁR, P. Pohľad na krištáľové kone obráteným ďalekohľadom: (o novej knihe Anny Räu-Lehotskej, Slovenky z Rumunska, s názvom Voľný kúsok priestoru). In: *Kultúra a súčasnosť 12*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 161-163. ISBN 978-80-558-0150-6; ŠENKÁR, P. Anna Räu-Lehotská. Zvitok predsavzatí. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4+127, 2011, č. 10, s. 123-125. ISSN 1335-7786; ŠENKÁR, P. Sedemnást' pestrých mozaík... alebo o knihe Anny Räu-Lehotskej Zvitok predsavzatí. In: *Kultúra a súčasnosť 11*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2012, s. 140-142. ISBN 978-80-558-0088-2), resp. iných (pozri o. i. aj recenziu trojzväzkovej antológie Medzi dvoma domovmi pod názvom Literárna tvorba rumunských Slovákov v antológiách Medzi dvoma domovmi – Kultúra a súčasnosť 13/2013 či „všeobecnejší“ príspevok ŠENKÁR, P. O kultúrnych súradniciach Slovákov v Rumunsku. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4+128, 2012, č. 12, s. 76-80. ISSN 1335-7786).